

4 Lazorenko O., Kolyshko R., (2008). *Bazova informatsiia z korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti* [Basic information in corporate and social activities]. Kyiv: Vydavnytstvo «Enerhiia», 96 p. [in Ukrainian].

5 Communication from the Commission concerning Corporate Social Responsibility: A business contribution to Sustainable Development 02/07/2002, available at: http://ec.europa.eu/employment_social/social/csr/csr2002_col_en.pdf. [in English].

6 Corporate environmental responsibility / edited by Neil Gunningham. — Farnham : Ashgate, 2009, 587 p. [in English].

7 Les Tien-Shang Lee (2012) The pivotal roles of corporate environment responsibility, *Industrial Management & Data Systems*, Vol. 112, Iss: 3, pp. 466-483. [in English].

8 UN Global Compact, available at: <https://www.unglobalcompact.org/> [in English].

9 WBCSD (2016): World Business Council on Sustainable Development, business solution for a sustainable world, available at: <http://www.wbcsd.org/work-program/business-role/previous-work/corporate-social-responsibility.aspx> [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.09.2017 р.

УДК 336.763.2

Петренко Л.М.,

к.е.н., доцент кафедри інформатики та системології,
ННІ ІТЕ ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,

Іванова Л.І.,

ст. викладач кафедри
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

THREATS OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Petrenko L.,

PhD in Economics,
associate Professor of the Department of Informatics and systemsology,
NNI ITE Kiev National Economic University named after Vadym
Hetman

Ivanova L.,

Senior lecturer audit
State Higher Educational Institution Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman

АНОТАЦІЯ. У статті викладено результати досліджень у сфері економічної безпеки підприємств, проаналізовано функціональні

зв'язки підприємства, встановлено внутрішні і зовнішні фактори впливу на рівень його економічної безпеки. В роботі запропоновано можливий варіант класифікації загроз економічної безпеки підприємства, що дозволить підвищити діагностику її рівня.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічна безпека підприємства, система, управління, фактори, загрози.

ABSTRACT. The article presents the results of research in the field of economic security, analyzed functional relations company, established internal and external factors influence the level of economic security. The paper A possible classification of threats of economic security, which will increase its level diagnostics.

KEY WORDS: economic security, system, management, factors, threats.

Вступ. Діяльність підприємства за ринкових відносин в економіці України здійснюється в умовах, які характеризуються постійними змінами в зовнішньому середовищі, нестабільністю соціально-економічної обстановки в країні, конкурентною боротьбою. Здійснення беззбиткової діяльності підприємства за таких умов можливо лише за умов забезпечення його економічної безпеки. Непередбачуваність господарської діяльності, відсутність реакції на вплив зовнішніх або внутрішніх загроз можуть призвести до небажаних наслідків і навіть до банкрутства підприємства. Проблеми, пов'язані із забезпеченням економічної безпеки безліч: вони пов'язані з очікуваннями людей, з невизначеністю різноманітних зовнішніх чинників, у кінцевому підсумку з непредбачуваністю майбутнього. Все це стимулює розробку нових підходів до організації управління виробництвом, заставляючи керівників підприємств переходити від традиційного «універсалізму» в управлінні до гнучкішого, який би відповідав різноманітності реальності, ситуаційному підходу та неординарних форм управління. Тому важливе значення набуває інформація про рівень економічної безпеки господарюючого суб'єкту, що дає змогу охарактеризувати стан справ на даний момент, оцінити майбутній та визначити ступінь ризику.

Мета статті: Метою статті є узагальнення існуючих підходів до визначення поняття «загроза», аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на рівень економічної безпеки підприємства, розробка класифікації загроз економічної безпеки підприємства на основі досліджень наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених.

Викладення основного змісту. Дослідження теоретичних та практичних аспектів забезпечення безпеки розвитку суб'єктів го-

сподарювання знайшли відображення у працях Л.І. Абалкіна, М.А. Бендікова, О.А. Груніна, Л.І. Донця, Н.В. Ващенко, О.І. Могильного, О.М. Бандурки, Я.А. Жаліло, М.П. Капустіна, А.В. Кирієнка, Г.В. Козаченко, О.М. Ляшенко, В.І. Мунтіяна, В.П. Пономарьова, П.Я. Пригунова, А.С. Сосніна, Є.А. Олейнікова, В.В. Шликова, В.І. Ярочкіна та інших.

Визначення економічної безпеки в сучасній науці має тлумачення у двох наукових напрямках. Фахівці в рамках першого напрямку економічну безпеку підприємств розглядають як захист від негативних впливів (загроз) зовнішнього і внутрішнього середовища [9]. Концепцією другого напрямку є розгляд економічної безпеки підприємства як гармонізації інтересів підприємства з інтересами взаємодіючих з ним суб'єктів зовнішнього середовища [10].

Можемо сказати, що економічна безпека підприємства — це такий стан системи корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за яких гарантується найефективніше їх використання для забезпечення стабільного функціонування і динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам), і водночас у результаті чого досягається максимально позитивний ефект від роботи підприємства.

Забезпечення економічної безпеки можливе на основі виявлення інтересів підприємства та їх гармонізації з суб'єктами зовнішнього середовища, які взаємодіють з ним (рис. 1).

Взаємодія підприємства з суб'єктами зовнішнього середовища здійснюється за допомогою реалізації в зовнішньому оточенні функціональних видів діяльності, які передбачають у першу чергу здійснення діяльності щодо виробництва та обміну між підприємством та іншими суб'єктами господарювання. Серед об'єктів зовнішнього середовища необхідно виділити перш за все державу, яка здійснює на діяльність підприємств найбільший вплив. Кожне підприємство обов'язково взаємодіє з споживачами своєї продукції, а також з постачальниками необхідних ресурсів. Склад суб'єктів інфраструктури ринку визначається видом діяльності підприємства, його організаційно-правовою формою. Суб'єктів зовнішнього середовища можна умовно розділити на загальні та спеціальні. Із загальних суб'єктів головну роль відіграють банки, фондова біржа (для акціонерних товариств), фінансові посередники (торговці цінними паперами, інвестиційні фонди, трастові компанії), а також суб'єкти фондового ринку.

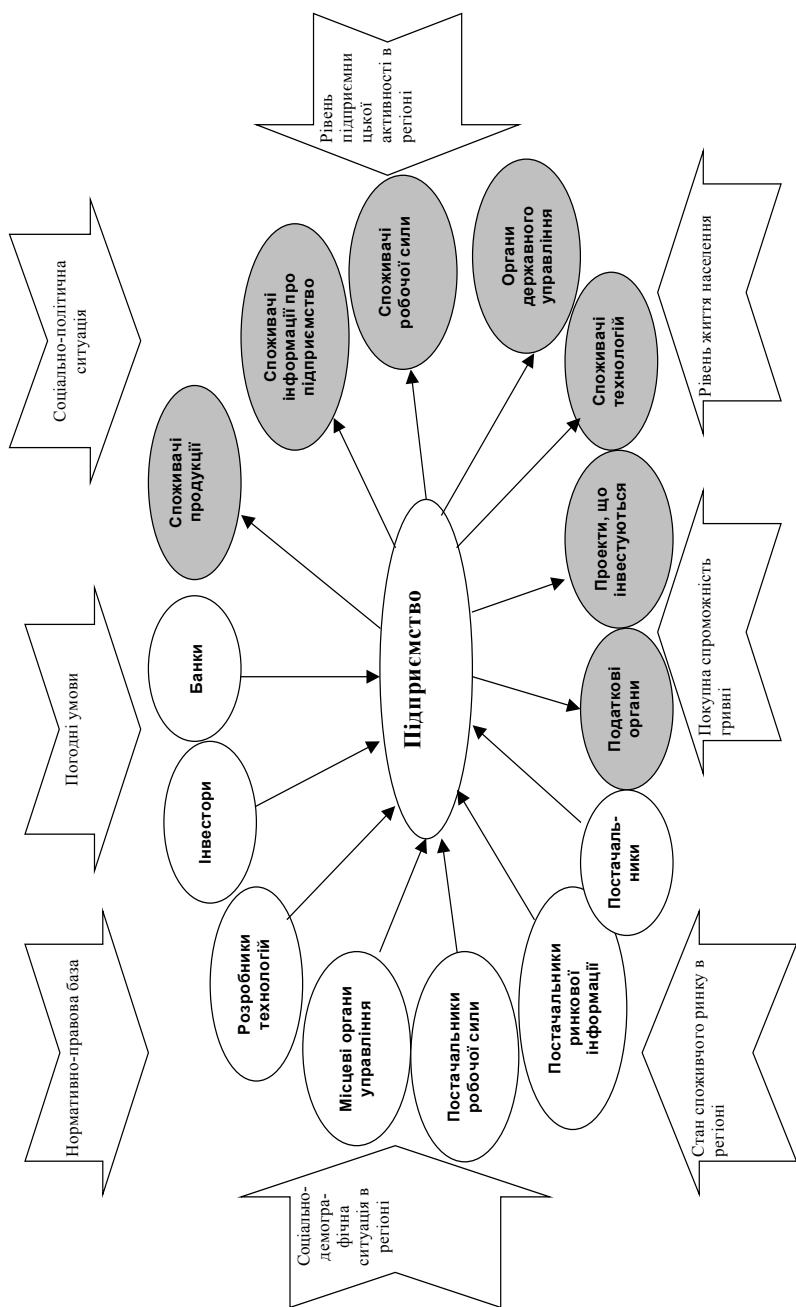

Рис. 1. Схеми функціональних зв'язків підприємства

Взаємодія підприємства з суб'єктами зовнішнього середовища може бути прямою або опосередкованою. Під прямою взаємодією розуміють безпосередні контакти підприємства з суб'єктами зовнішнього середовища, які здійснюються періодично або постійно та результати яких впливають на прибуток підприємства. До таких суб'єктів зовнішнього середовища відносять організації, які пов'язані з даним підприємством відповідно до цілей їх діяльності, постачальники ресурсів, споживачі продукції чи послуг, організації товарного та фондового ринків, державні органи та органи місцевого самоуправління.

Опосередкована взаємодія не передбачає безпосередніх контактів з суб'єктами зовнішнього середовища, діяльність яких не здійснює прямого впливу на діяльність підприємства, проте визначає важливі стратегічні рішення керівництва даного підприємства. Найважливішим суб'єктом серед опосередкованих виступають конкуренти. Значення опосередкованої взаємодії підприємства з суб'єктами зовнішнього середовища різко підвищується у зв'язку зі зростанням складності системи суспільних відносин, які чинять вплив на менеджмент підприємства.

Зовнішнє середовище підприємства, в загальному розумінні, — це фактори та сили, які знаходяться за межами підприємства й можуть на нього впливати. Такий вплив, як правило, є опосередкованим, тому що деякі елементи середовища знаходяться в безпосередній взаємодії з підприємством і можуть ним контролюватися в процесі господарської діяльності, а з іншого боку, існують зовнішні фактори, які можуть бути не контрольованими, їхній вплив є непрямим. Оскільки підприємство прямо чи опосередковано взаємодіє з суб'єктами, відповідно виникають і небезпеки впливу останніх на діяльність господарюючого суб'єкту.

Отже, можна зробити висновок, що всі зовнішні фактори, тобто які обумовлені причинами, що не пов'язані безпосередньо з діяльністю даного підприємства, можна згрупувати таким чином (рис. 2):

Конкурентна позиція підприємства передбачає невідповідність конкурентного статусу системі цілей і стратегій розвитку господарюючого суб'єкту, недотримання традицій, падіння іміджу, погіршення кваліфікаційного складу персоналу, зменшення ринків збуту продукції. Маркетингові стратегії господарюючого суб'єкту можуть бути не досить обґрунтованими щодо товарної, цінової, збутової та комунікаційних політик.

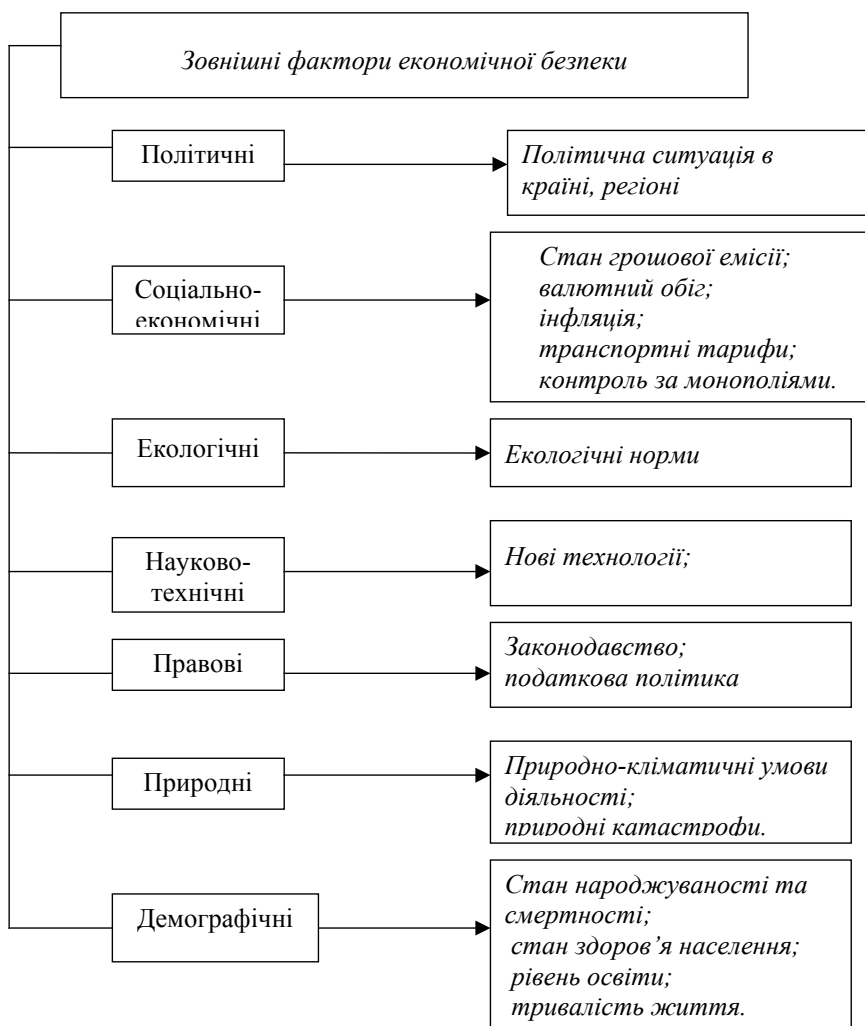

Рис. 2. Зовнішні фактори впливу на економічну безпеку підприємства

Внутрішніми є фактори, які породжуються діяльністю самого підприємства. Внутрішні фактори можна згрупувати таким чином (рис. 3).

Менеджмент включає виробничий і фінансовий менеджмент. Виробничий менеджмент представляє собою управлінські рішення в сфері виробництва, які можуть бути неефективними, що

призводить до зменшення інвестування, інновацій, виробничого потенціалу. Фінансовий менеджмент характеризується незадовільною структурою балансу, низьким рівнем показників фінансового стану підприємства.

Рис. 3. Внутрішні фактори впливу на економічну безпеку підприємства

Ресурсна політика передбачає кількісну чи якісну зміну виробничих, кадрових, фінансових ресурсів господарюючого суб'єкту.

Особливо важливо відмітити, що баланс інтересів підприємства повинен знаходитися у відповідності з наявними ресурсним потенціалом згідно до стратегічних цілей розвитку підприємства. Тільки в такому разі можна говорити про певну модель ефективного управління, а отже, в кінцевому результаті, і подальшого успішного функціонування та розвитку господарюючого суб'єкту.

Сучасний стан економіки становить багато небезпек для нормального функціонування підприємства. Тому, можемо сказати, що саме наявність загроз є першочерговим у визначенні поняття безпеки. В сучасній теорії безпеки виділяють кілька ступенів деструктивних факторів:

- 1) ймовірність виникнення обстановки, здатної породити небезпеку (поява зони ризику);
- 2) провокаційні дії або засіб тиску (виклик);
- 3) реальна можливість заподіяти зло, завдати шкоди (небезпека);
- 4) намір завдати шкоди або ненавмисний небезпечний збіг обставин (загроза) [1].

Закон України [2] визначає загрози національній безпеці як «наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України».

Загроза безпеки підприємства як «сукупність умов, факторів, які створюють небезпеку його життєво важливим інтересам» приведена автором у роботі [3].

Визначення загрози безпеки підприємницької діяльності «як реально або потенційно можливі дії або умови запланованого або випадкового порушення режиму функціонування підприємства шляхом нанесення матеріальних (прямих або непрямих) збитків, що призводить до фінансових втрат, включаючи й втрачену вигоду» наведено в роботі [3].

Необхідно зауважити, що на етапі аналізу можливих загроз виникає багато невизначеностей, умовностей та допущень. Тому, на нашу думку, досить важливим є і те, що необхідно враховувати ймовірнісний характер реалізації загроз. Управлінські рішення, пов'язані з діяльністю підприємства, приймаються за умов невизначеності, що обумовлює певний ступінь ризику. Під ризиком реалізації загрози безпеки підприємства розуміють ймовірність події, яка призводить до порушення режиму функціонування підприємства та економічним втратам (збиткам). Тоді у випадку настання загрози ступінь ризику можна оцінити за формулою:

$$R = P * L, \quad (1)$$

де R – ступінь ризику;

P – ймовірність реалізації конкретної загрози;

L — збиток від реалізації загрози.

Аналіз ризику дає можливість проводити моделювання об'єктів захисту, щоб виявити оптимальні методи та засоби захисту, які будуть найбільш ефективними за даних умов.

Дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних авторів з питань економічної безпеки підприємства, вважають, що успішний захист підприємства від загроз залежить від повноти реалізації системного підходу до вирішення даного питання. Відповідно,

головними задачами в системі безпеки підприємства за умов невизначеності прояву зовнішніх і внутрішніх загроз повинні стати:

- 1) аналіз загроз безпеки підприємства;
- 2) оцінка загроз безпеки підприємства;
- 3) реалізація комплексу заходів щодо протидії загрозам.

Необхідно відмітити, що в публікаціях останніх років підходи до класифікації та оцінки загроз економічної безпеки підприємства висвітлені з різних сторін. В загальній системі загроз науковці виділяють, як правило, два аспекти — зовнішній і внутрішній [5–7]. Проте такий підхід, на нашу думку, не характеризує повною мірою всі можливі фактори, які можуть впливати на економічну безпеку підприємства.

Досить повну класифікацію загроз економічної безпеки підприємства приводить у своїй роботі В.В. Шликов [7]. Автор класифікує загрози економічній безпеці таким чином:

- за ймовірністю настання (явні та латентні);
- за можливістю прогнозування (ті, що прогножуються на рівні господарюючого суб'єкту та ті, які не піддаються прогнозу);
- залежно від величини нанесених (очікуваних) збитків (катастрофічні, значні, викликають труднощі);
- залежно від об'єкта посягання (інформаційні, фінансові, персоналу);

- залежно від природи загроз (виходять від кримінальних структур, виходять від конкурентів, виходять від контрагентів, викликані політикою держави, ініційовані іноземними державами);

- залежно від місця виникнення (внутрішні та зовнішні).

Тому, виходячи, з найвідоміших класифікацій загроз економічній безпеці, будемо використовувати таку (рис. 4):

Згідно до наведеної вище класифікації за видами загроз:

- природні (об'єктивні) загрози — загрози, які викликані стихійними природними явищами (повені, землетруси, урагани);
- штучні (суб'єктивні) загрози — загрози, що викликані діяльністю людини. Вони в свою чергу можуть бути:
 - ненавмисними-викликані помилками працівників (порушників);
 - навмисними — викликаними корисними намірами зловмисників.

Навмисні загрози класифікуються як безконтактні та контактні. Відповідно контактні в свою чергу поділяються на дві групи: без зміни структури об'єкту захисту та із зміною структури. Безконтактні загрози поділяються відповідно до різних зон захисту: зоні, що підлягає безпосередньому контролю, зоні, що не контролюється, зоні

представницьких приміщень, службових приміщень. За відношенням до об'єкту, що підлягає захисту, загрози можуть бути як внутрішні, так і зовнішні. Загрози можуть виходити від постачальників, споживачів, партнерів бізнесу, конкурентів, державної влади та інших суб'єктів зовнішнього середовища (табл. 1):

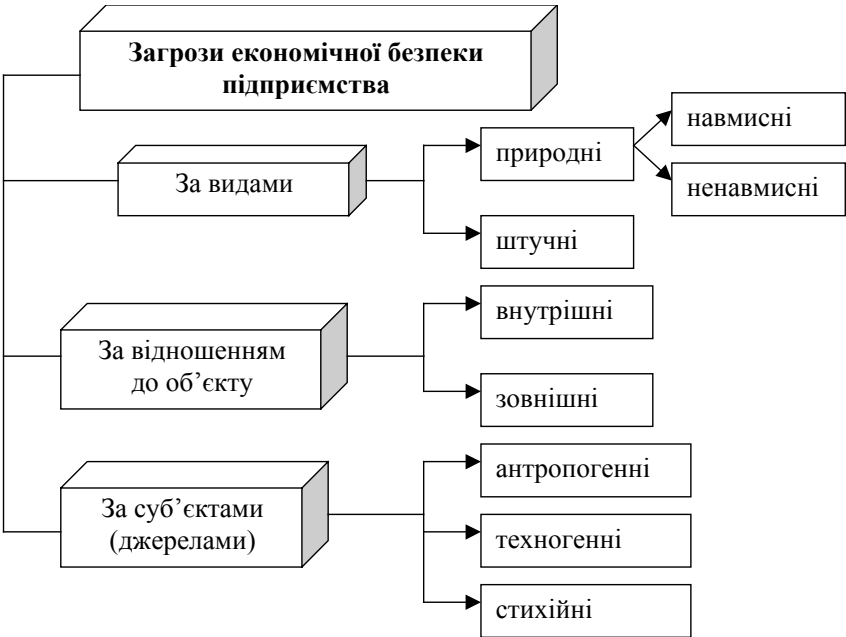

Рис. 4. Класифікація загроз економічної безпеки підприємства

Таблиця 1

ДЖЕРЕЛА ЗАГРОЗ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ СКЛАД

Джерело загрози	Можливі загрози	Відповідальність за захист
Постачальники сировини, матеріалів	Зрив заключних договорів на поставку сировини, відмова від співпраці, низька якість сировини, зростання цін на матеріали, неритмічність поставки	Служба постачання
Споживачі	Розрив договірних відносин, відмова від готової продукції, банкрутство дебіторів	Відділ маркетингу, збуту, фінансовий відділ

Джерело загрози	Можливі загрози	Відповідальність за захист
Підприємства-конкуренти	Зниження цін на продукцію конкурентів, захоплення нових ринків, підвищення якості продукції, шпіднаж, прихід нових конкурентів на ринок	Відділ, маркетингу, служба безпеки
Ділери	Відмова від співпраці, банкрутство ділерів	Відділ збуту, маркетингу
Банки	Відмова від надання кредитів	Фінансовий відділ
Органи державної влади	Відмова від надання пільг, інвестування, неефективність законодавства	
Податкова служба	Використання податкових санкцій, неефективність податкової системи	Бухгалтерія, служба безпеки
Персонал, робітники	Розголошення конфіденційної інформації, розкрадання матеріальних цінностей, присвоєння грошових засобів, низька компетентність, протиправні дії кадрів	Служба безпеки
Структурні підрозділи	Невиконання планових завдань	Керівництво
Інші фізичні особи	Розкрадання, промисловий шпіднаж	Служба безпеки
Інші юридичні особи	Присвоєння контрольного пакету акцій, присвоєння блокуючого пакету акцій	Керівництво, відділ майнових відносин

Дослідження, проведені науковцями, показали, що найвагоміший вплив на формування економічної політики підприємства здійснює держава. На сьогодні ми спостерігаємо як позитивні, так і негативні прояви державного регулювання економічної діяльності. Однією з найзначніших сфер державного регулювання в ринковій економіці є формування системи оподаткування: введення різного роду податків, визначення характеру оподаткування (фіскальний, стимулюючий), встановлення ставок оподаткування, порядку розрахунків і стягнення платежів. Існуючі дослідження впливу податкової політики на діяльність підприємств

показують, що такий вплив в основній масі носить негативний характер. Це обумовлено великою кількістю податків, високими ставками оподаткування, не завжди продуманими та логічними схемами стягнення податків. Використовуючи податкову політику, держава має можливість постійного регулювання економічного та соціального розвитку країни на всіх рівнях. Проте інтереси суб'єкту господарювання та держави не завжди співпадають. Тому здійснюючи вплив на підприємця, держава повинна не завдавати шкоди, проводити регулювання таким чином, щоб навпаки підтримати виробника, не створити ситуації відтоку фінансових ресурсів у тіньову економіку. На сьогодні система оподаткування не стимулює діяльність підприємств, їх розвиток та засоби щодо підвищення ефективності їх діяльності. До позитивних проявів державного регулювання відносять наступні [8]:

- стимулювання різних форм власності;
- прагнення наповнити ринок товарами;
- лібералізацію експорту;
- прагнення наблизити український ринок до цивілізованого;
- початок податкової реформи.

Згадані науковці вважають, що з огляду на можливе втручання держави в цілому на економіку підприємства підвищення його економічної безпеки має включати такі аспекти:

- правову основу ;
- кредитну та інвестиційну політику, яка б враховувала весь спектр потенційних інвесторів;
- постійний розвиток ринку, в тому числі й співвідношення монополій і дрібних виробників, конкурентів і партнерів;
- розвиток інфраструктури підприємництва.

У переліку заходів, які направлені на підвищення рівня економічної безпеки підприємства, на одному з головних місць повинні бути помірні податкові стягнення. В класифікації загроз економічної безпеки підприємства за джерелами вони можуть поділятися на такі групи: антропогенні, техногенні та стихійні. До антропогенних джерел загроз відносяться:

- недобросовісні конкуренти, партнери;
- персонал підприємства;
- різноманітні кримінальні структури.

До техногенних джерел загроз відносять неякісні технічні засоби, що можуть використовуватися на підприємстві (неякісні програмні засоби, небезпечні виробництва, транспорт, мережі енергопостачання, водопостачання, неякісні засоби зв'язку, неналежащу охорону). До стихійних джерел загроз економічної безпе-

ки підприємства відносять небезпеки, які можуть бути викликані в результаті впливу на діяльність певних техногенних чинників, прояв яких ні в якому разі не залежить від людського втручання в роботу підприємства.

Висновки: На сьогодні перед багатьма вітчизняними підприємствами стоїть проблема виживання за сучасних економіко-політичних умов. Конкурентна боротьба на ринку вимагає від підприємства швидкого реагування на зовнішній світ у цілому, а особливо на дії зовнішніх чинників у контексті загроз його економічній безпеці. Забезпечення економічної безпеки багато в чому залежить від того, як підприємство буде протистояти впливу зовнішніх і внутрішніх факторів загроз і небезпек. Щоб запобігти негативним наслідкам загроз економічній безпеці підприємства необхідно розробити заходи та методи, що забезпечать виявлення ризикованої ситуації та її ліквідацію. Тому створення системи управління економічною безпекою забезпечить комплексний підхід до вирішення численних економічних проблем процесу виробництва та відтворення, дозволить регулювати всі сфери діяльності підприємства.

Список літератури

1. Безопасность жизнедеятельности [Текст] / [Л.А. Михайлов, В.П. Соломин, Т.А. Беспмятных и др.] ; под. ред. Л.А. Михайлова. — СПб. : Питер, 2012. — 461 с.
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 10.06.2003 № 964 — IV [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. — СПб., 2002. — 160 с.
4. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы / В.И. Ярочкин — М.: Издательство «Ось-89», 1997. — 185 с.
5. Ярочкин В.И. Безопасность информационных систем / В.И. Ярочкин — М., 1996. — 197 с.
6. Шаваев А.Г. Криминологическая безопасность негосударственных объектов экономики / А.Г. Шаваев. — М., 1995. — 223 с.
7. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / Шлыков В.В. — СПб., 1999. — 138 с.
8. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия // Экономика Украины. — 1998. — №10. — С. 48–51.
9. Кашин А.В. Экономическая безопасность предприятия: управленческие решения / А.В. Кашин. — М., 2008. — 25 с.
10. Косенко О. Орієнтир на досконале корпоративне управління / О. Косенко // Цінні папери України. — 2005. — № 12. — С. 10–11.

11. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность). / Под редакцией Е.А. Олейникова. — М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. — 288 с.

12. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В.М. Геець, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О. І. Черняк та ін. ; за ред. В. М. Гейця. — Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. — 240 с.

References

1. Health and safety [Text] / [L. A. Mikhaylov, V. P. Solomin, T. A. Bespamyatnykh, etc.]; under. edition of L. A. Mikhaylov. — SPb.: St. Petersburg, 2012. — 461 p. [in Russian].

2. On National Security of Ukraine: Law of Ukraine of 10.06.2003 № 964 — IV [electronic resource]. — Access: <http://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].

3. Grunin O. A. Economic security of the organization / O. A. Grunin, S. O. Grunin. SPb., 2002. — 160 pages. [in Russian].

4. Yarochkin V. I. A security system of firm / V. I. Yarochkin — M.: Os-89 publishing house, 1997. — 185 pages. [in Russian].

5. Yarochkin V. I. Safety of information systems / V. I. Yarochkin. — M., 1996. — 197 pages. [in Russian].

6. Shavaev AG Krymynolohycheskaya safety of objects nehosudarstvennykh economy / AG Shavaev — M., 1995. — 223 p. [in Russian].

7. Shlykov V.V. Complex provision of economic security of the enterprise / Shlykov V.V. — St. Petersburg, 1999.-138 p. [in Russian].

8. Kovalev D., Sukhorukova T. Economic security of the enterprise // The economy of Ukraine. — 1998. —No.10. — P. 48–51. [in Russian].

9. Kashin A.V. Economic security of the enterprise: management decisions / A.B. Kashin. — M., 2008. — 25 p. [in Russian].

10. Kosenko O. Орієнтир on the detailed corporate management / O. Kosenko // Цінні папери України. — 2005. — No. 12. — P. 10–11. [in Ukrainian].

11. Fundamentals of economic security. (State, region, enterprise, person) / Edited by E.A. Oleynikova. — M.: ZAO Intel-Sintez Business School, 1997. — 288 p. [in Russian].

12. Modeling of economic security: state, region, enterprise: monograph / VM Heyets, MO Kizim, TS Klebanov, A. Cherniak et al. ; Ed. VM Heytsya. — H., WA «ІНЗНЕК», 2006. — 240 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.08.2017 р.